

Hafızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Çalışma

Kevser DEMİR^a

Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada geçmişten günümüze süregelen hafızlık eğitiminin; eğitimi veren öğretmenler, verildiği mekanların fiziksel koşulları, süresi, hafızlık yaptırma tekniği, eğitimin alındığı yaş, eğitimin sosyal hayata etkileri gibi faktörler göz önünde bulundurularak, gerek hafızlığın tamamlanma aşamasında, gerekse tamamlandıktan sonra, sosyal hayata ve bireysel yaşama katkıları araştırılmış olup; hafızlık eğitimi almış bireylerde benlik saygıları konusu üzerinde durulmuştur.

Çalışmada, hafızlık eğitimi alan bireylerin benlik saygıları nitel bir metotla araştırılmış olup, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenolojik) desen kullanılmıştır. Araştırmada, nitel araştırma türlerinden görüşme tekniğinin bir çeşidi olan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmayı oluşturan örneklem grubu, hafızlık eğitimini tamamlamış, her biri farklı mesleklerde çalışan 30 bireyden oluşmaktadır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, Asr-ı saadetten günümüze hafızlık ve benlik saygısı başlıklarına yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın yöntem kısmı üzerinde durulmuş olup; üçüncü bölümde yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular yer almıştır. Çalışma, son bölüm olan sonuç ve öneriler kısmında araştırma bulgularının değerlendirilmesi ve araştırma ile ilgili daha sonra yapılacak çalışmalar adına sunulan öneriler ile son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, Kişilik, Benlik, Benlik Saygısı, Benlik Bilinci

* İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Prof. Dr. Ömer Özyılmaz danışmanlığında hazırlanan "Hafızlık Eğitimi Almış Bireylerin Benlik Saygısı Üzerine Nitel Bir Araştırma" isimli tez çalışmasından üretilmiştir. E-posta: kkkkevser@hotmail.com

The Qualitative Study On Selfrespect of People Getting Memory Education

Kevser DEMİR^a

Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

In conducted which under all these knowledge of memory training from past until today, trainers who trained, physical conditions of place, duration, memory technique, age, effects to social life etc factors which considered, both at completion stage of memory and after completion, it's contributions has been searched in terms of social and individual life. It has been emphasized on self-respect issue of people who trained memory.

In this research, it's used that people who got education of memory's self respect qualitative research phenomenologic pattern. In research, semi-structured interviewing form was used that kind of qualitative research of interview technique. Sample group which consist of research 30 people who completed their memory training and work for a different occupations.

This research has 4 sections. In the first part, From Century Happiness period (asrı saadet) until today, memory education and self respect take a place. In the second part, method section was considered. In the third part, there are the findings of the interviews. Research is over by evaluating of conclusion an suggestion part in the last section and suggestions that working will conducted researched later on.

Keywords: memory, personality, ego, respecting to ego, self-consciousness.

*E-mail: kkkkevser@hotmail.com

Extended Abstract

Introduction

Holy Book Quran was started to be revealed to Prophet Mohammad (peace and blessings be upon him) in 610 and was completed within 23 years (Köksal 1989). In the early stages of revelation, most of the Sahaba including the Prophet Mohammad (peace and blessings be upon him) worried about maintaining the verses of Quran (Kurt 2012). For this reason, the Qur'an has been maintained through memorization by the Prophet Muhammad (peace and blessings be upon him) and the Sahaba around him and textualizing by revelation scribes since the first time of its revelation. Prophet Muhammad (peace and blessings be upon him) is the first to memorize the overall Qur'an. Then other members of Sahaba followed him and as Islam spread, Muslims of almost all ages tried hard to become Hafiz by starting from childhood (Özbek 2015). Thus, attempts to become a Hafiz has reached to today with the realization of maintaining the Quran, word of Allah in memory.

Self-esteem, in the broadest sense, is feeling himself/herself valuable, diligent, successful and effective as a result of self-recognition of an individual. Self-esteem has a number of items that are cognitive, emotional, mental, societal, and indirectly also bodily. Feeling himself/herself valuable and respected, ability of presenting talents and skills, boasting with a sense of succession, assimilating failure, gaining public acceptance, being a loved and respected individual, acceptance of own physical characteristics and adopting these characteristics are the leading factors for the formation and development of self-esteem (Özkan 1994).

In the studies on the Qur'an courses that provide education to become Hafiz in our country, it has been found that religious education and training in these institutions are inadequate and disruptive, although successful studies are also carried out (Çimen, 2007).

Sufficiency or deficiency in reading well and memorizing the pages of Quran during Hafiz training, failure of being correct motivation and incapability of selection of the right approach may lead to disruption of education and formation of negative effects on

the individuals (Fırat, 2007). On the other hand, completion of memorizing the Quran by the student, which is a tradition of prophets and which has been appreciated for centuries, provides his/her spiritual pleasure and increases his/her motivation. In this context, the effects of positive and negative factors encountered on self-esteem of individuals were investigated.

Method

The study is a qualitative research type, which is a technique that allows the review of the opinions regularly arising from the experiences of the people who are being researched or planned to be researched (Ekiz, 2003). This research which aims to reveal the opinions of the individuals to be interviewed, about the research subject is a qualitative study and phenomenological design which is suitable for this approach was used.

Semi-structured interview form, which is one of the qualitative research types, was used in our study.

The sample of our research is composed of total 30 individuals who live in İstanbul and completed his/her memorizing lectures in daytime or in boarding courses, from different ages and carrier fields including faculty members, lecturers, architects, doctors, teachers, psychologists and etc. The “purposeful sampling” method was used for selecting the samples. The interviews were transferred to computer and written by the researcher after listening it over and over again. In the study, “content analysis” method was used, one of the qualitative analysis methods, to analyze the data in an understandable manner and to interpret the findings.

The research's hypotheses are:

- * Education for memorizing of the Quran positively affects the mental development of the individual.
- * Factors such as location, method applied and approach of the trainer have positive or negative effects on the self-esteem of the individuals who receiving the education.
- * Education for memorizing of the Quran has a positive effect on situations such as socialization and self-expression.

* Education for memorizing of the Quran has positive effects on attitudes and behaviors.

* Education for memorizing of the Quran has positive effects on social life.

Findings

The first hypothesis of our research, "Education for memorizing of the Quran positively affects the mental development of the individual", was supported by the research findings. As a result of the interview with the participants, all of the participants stated that they had increased mental capacity. In this regard, when the literature was examined, it was observed that the findings obtained in this research were compatible with the literature. In this case, according to the study entitled "the memorization of the Qur'an and the Brain," when considering together the ones who completed or not completed the memorization education, it was determined that the cognitive skills of the brain such as visual memory, attention, reasoning ability belonging to the individuals who completed the education increased (insignificantly) more than the ones who did not complete, and the decision making skills under stress significantly increased (Kutlu, Kacir, Menteşe, Alpay, & Ozan, 2019).

These findings of the current research were found to be in compatible with the literature.

In the field study entitled "Education of memorization of the Quran and Problems" which was conducted by Cebeci and Ünsal (2006), the answers of the questions such as "What is the purpose and function of memory education today?", "Are the programs and methods of memory courses appropriate?" and "What are the other problems of memory education?" were investigated and it was found that situations such as the place where the training is given, the tutorial, the method, etc. as well as the properties of the individual who receive the education were important factors for the efficiency of education and the motivation of individuals during this education period and stated that the programs and methods being applied in education of memorization of the Quran were not sufficient and they were in need of development. It was also observed that similar results were obtained in two similar studies.

The third hypothesis of the study is that “education of memorization of the Quran has a positive effect on situations such as socialization and self-expression” and the fourth hypothesis is that “education of memorization of the Quran has a positive effect on social life” are not supported by the finding of this research. The participants stated that they were away from social life and had adaptation problems at the end of the education because of the fact that education is a difficult process especially in the last period in which they spend the all day with memorization and because of the fact that there is no activity and break for socialization. When the related literature is examined; in the doctoral dissertation entitled "Evaluation of the motivational and psychosocial status of individuals receiving education of memorization of the Quran in terms of religious education" carried out by Algur (2018), position of education of memorization of the Quran in the historical process the factors affecting this education process were discussed and the mixed method in which the quantitative and qualitative data were evaluated together was used. In the qualitative part of the study, the following results were obtained: Individuals who received education of the memorization of the Quran stated that there was not much time left for social activities since the training required a very intensive work. However, it was also emphasized that different social and sportive activities are required to blow off the steam and to refresh the minds (Algur, 2018). Similar results were obtained in both studies regarding the hypothesis mentioned.

The fifth hypothesis of our study, “Education for memorization of the Quran has positive effects on attitudes and behaviors” is supported by our research. As a result of the answers of the participants to the questions asked about the subject, it was shown that education for memorization of the Quran had contributions such as self-confidence, responsibility, discipline, patience and good morality to their attitudes and behaviors. In addition, it was also understood by the answers of the participants that the education of memorization had more effects on attitudes and behaviors of the individuals who received education at younger ages than those received at older ages.

Giriş

Kur'an Hz. Muhammed'e; 610 yılında indirilmeye başlanmış ve 23 yılda tamamlanmıştır (Köksal, 1989). İndirildiği dönemin ilk evrelerinde Hz. Peygamber de dahil olmak üzere çoğu Sahabe-i Kiram, ayetleri muhafaza etmek konusunda kaygı yaşamıştır (Kurt, 2012). Bu nedenle; Kuran indirilmeye başlandığı ilk zamanlardan itibaren gerek Hz. Muhammed gerek ise etrafındaki Sahabe-i Kiram tarafından ezberlenerek Kur'an-ı Kerim'in koruma altına alınması; yazılı kısmı, vahiy katipleri tarafından metne geçirilerek, şifahi/sözlü kısmı ise hıfz ederek oluşturulmuştur. Kur'an'ı baştan sona ilk ezberleyen kişi Hz. Peygamber (sav)'dir. Sonra onu diğer sahabiler takip etmişler ve İslam yayıldıkça daha çocuk denecek yaşta başlamak suretiyle hemen her yaştaki Müslümanlar hafız olmak için çok çaba sarf etmişlerdir (Özbek, 2015). Böylece hafızlık müessesesi; Allah kelamı Kur'an'ı, hafızada muhafaza etme idraki ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Hafızlık eğitimi köklü bir eğitim olup; başlangıcı Hz. Peygamberin nübüvvet dönemine kadar dayanmaktadır. "Hafız" kelimesi arapça bir kelime olup; koruyan, muhafaza eden manasına gelmektedir. Aynı zamanda "Hafız" kelimesi "bütün mahlukatın koruyucusu" (Hud, 11/57) anlamında "el-hafız" adı ile Allah'ın isimleri arasında yer almaktadır. Hıfz kavramı Kur'ân-ı Kerim'de kırk yerde geçmekte olup bunların on üçü Allah'a, dördü meleklerle, altısı peygamberlere, biri ilm-i ilâhî veya levh-i mahfûz mânasındaki "kitâb"a, diğerleri de insanlara nisbet edilmiştir (Topaloğlu, 1997).

Kur'an'ı ilk ezberleyen Hz. Muhammed (s.a.s)'dir. Hz. Peygamberin ezberleme yöntemi arz-sema yoluyla oluşmuştur. Cebrail (a.s) Hz. Peygambere ayetleri vahyettiği sırada, Hz. Peygamberin dinlemesine sema; dinlediği ayetleri Cebrail (a.s.)'a okumasına arz denmektedir. Hz. Peygamber her gelen ayeti ashabına okuyup ezberlettiği gibi, her sene Ramazan ayında Cebrail (a.s.)'a, o ana kadar gelmiş olan ayetleri ezberden arz ediyor, Cebrail (a.s)'da doğruluyordu. Hatta Hz. Peygamber, vefatından önceki son Ramazan ayında, Cebrail (a.s.)'a Kur'an'ı iki kere okumuş ve "Azra-i Ahire" denen bu okuma karşılıklı yapılmıştır (Cebeci, 2006).

Hız. Peygamber, kendisine Allah tarafından indirilen Kur'an'ın, tebliğ etmekle mes'ul olduğu insanlar tarafından öğrenilmesini ve başkalarına öğretilmesini tavsiye etmiş, bunu yaparken de manasını anlamayı ve içeriğine uygun amellerde bulunmayı amaçlamıştır. Buna dayanarak, ashabi arasından birçok Kur'an hafızı yetişmiştir (Gün, Özdemir, & Apaydın, 2018).

Hafızlık; Arapçada "korumak, ezberlemek, saklamak ve sırrı saklamak" manasındaki h-f-z kökünden türemiş olup; sözlükte; "Kur'ân ve hadisi ezberleyen, açık ve doğru yol" anlamlarına gelmektedir (Kurt, 2012).

Benlik ise; insanın kişiliğine ilişkin algısının sonucu, aynı zamanda insanın kim olduğunu ifade eden ve onu diğer insanlardan ayıran özelliktir. Bir diğer ifade ile Benlik, insanın kendi kişilik özellikleri, amaç ve beklentileri, yetenekleri, değer yargıları ve inançlarından oluşur (Köknel, 1982). Benlik kavramının bileşenlerinden benlik saygısı; bireyin kendini benimsemesi, onaylaması, kendine değer vermesi ve saygı duyması anlamına gelmektedir (Koç, 2009).

İnsanın kendine ne kadar değer verdiği ile ilintili olan benlik saygısı; aile, eğitim, çevre vb. faktörler ile değişkenlik göstermektedir. İnsan psikolojisinde önemli bir kavram olan benlik saygısının kaybedilmesi ve bunun sonucu olarak bireyde meydana gelen değersizlik duyguları, klinik açıdan depresyonun yaygın semptomlarından biri olarak ortaya çıkar (Budak, 2005).

Tüm bu bilgiler ışığında yapılan araştırmada geçmişten günümüze süregelen hafızlık eğitiminin; eğitimi veren öğretmenler, verildiği mekanların fiziksel koşulları, süresi, hafızlık yaptırma tekniği, eğitimin alındığı yaş, eğitimin sosyal hayata etkileri gibi faktörler göz önünde bulundurularak, gerek hafızlığın tamamlanma aşamasında, gerekse tamamlandıktan sonra, sosyal hayata ve bireysel yaşama katkıları araştırılmış olup; hafızlık eğitimi almış bireylerde benlik saygıları konusu üzerinde durulmuştur.

Asr-ı Saadet'ten günümüze hafızlık eğitimi

Kur'an-ı Kerim, nâzil olduğu ilk günden itibaren hıfz ve kıraat edilen, vahiy kâtipleri ile yazıya geçirilen, ardından sahabe, tabiin, tebe-i tabiin üzerinden zamanımıza değin okunan bir Kelamullah'tır. Hafızlık eğitimi Hz. Peygamber'in vefatından sonra,

Hulefa-i Raşidin, tabiun ve tabiin dönemlerinde de aynı metodla uygulanmış ve hayata geçirilmiştir (Menekşe, 2009). Bu dönemlerde, fetih ile islami geniş bölgelere yayma düsturu nedeniyle meydana gelen sefer ve savaşlarda, çokça hafızın şehit düşmesi sebebi ile hafızlık eğitiminin yanında, Kur'an'ın mushaf haline getirilme ve neşredilme yani çoğaltılma faaliyetlerine de büyük önem verilmiştir (Birişik, 2002). Dolayısıyla Kur'an'ın mushaf haline gelmesi ile hafızlık müessesesi, Kur'an'ı hafızada muhafaza etmek-korumak amacının yanında farklı bir anlam kazanmış; hafızlık, Kur'an'ı korumaktan ziyade, bir yaşam felsefesi ile Kur'an'ın muhteviyatı ve Hz. Peygamber'in teşviki ile Allah'a daha iyi bir kul olma yolunda bireysel bir ibadet hazzı statüsüne de dönüşmüştür (Menekşe, 2009).

Selçuklular döneminde hafızlık eğitimi ve kıraat ilminin okutulduğu kurumlara “Darul Huffaz” denilirdi. Bu medreselerin başındaki kimselere “Reisu'l Huffaz” denilirdi. Anadolu Selçukluları, şehirlere hafızlar tayin etmiştir. Sarayda ya da yolculukta her zaman sultanın yanında bulunması gereken “hassa hafızı” adında bir birim bu dönemde oluşturulmuştur. Selçuklular, kıraat ilminin okutulduğu medreseleri “dâru'l-huffâz” olarak adlandırmışlardır (Algur, 2018). Bu dönemde hafızlık eğitiminin yanında medrese sistemi ve eğitimine de büyük önem verilirdi. Selçuklu döneminde sistematik hale gelen medrese eğitiminde Kur'an ve ezber dersleri verildiğinden, medreselerde de hafızlık eğitimi verilirdi. Darul Huffaz ve medreseler dışında dönemin önemli yapılarından türbeler, Kur'an öğrenimi ve ezberi için uygun olarak inşa ettirilir, buralarda vakıf malları eliyle hafızlık yaptırılır ve toplumsal olarak bu eğitime büyük önem ve saygı duyulurdu (Cebeci & Ünsal, 2006).

Osmanlı dönemine baktığımızda hafızlık kurumunun daha sistematik hale getirildiği görülmektedir. Osmanlılarda ihtisas seviyesinde Kur'an ve kıraat eğitimi genellikle dârülkur'ânlarda verilirken bilhassa küçük çocuklara Kur'an okumayı öğreten asıl kurumlar sıbyan mektepleri olmuştur (Çağrııcı, 2002). Bu dönemlerde başta Muhammed el-Cezeri'nin Bursa Ulu Cami'de verdiği hafızlık dersleri olmak üzere, Mısır'dan çokça kıraat alimi getirilmiş, çeşitli bölgelerde kıraat ve hafızlık eğitimi verilmiş ve bu durum hafızlık müessesine ciddi katkı sağlamıştır. Mısır tariki

ile başlayan kıraat ilmi zamanla özgünleşerek İstanbul tariki denilen bir kıraat tarzı geliştirilmiştir (Pakdil, 2016).

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı döneminde özellikle hafızlık eğitimi verilen Darul Kurra'lar (Akdemir, 2010), Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünde sonra 1925 yılından itibaren DİB bünyesine bağlanmış ve ismini Kur'an Kursu olarak değiştirmiştir. Kur'an dersleri ve hafızlık eğitimi de artık Kur'an Kurslarında vermeye başlanmış ve günümüze kadar bu şekilde devam etmiştir (Çağrı, 2002).

Günümüzde Kur'an kurslarının yanında, özellikle MEB'e bağlı İmam Hatip Ortaokul proje sınıflarında "Örgün Eğitim ile Birlikte Hafızlık Eğitimi" projesi kapsamında; talep eden ve hazırlık dönemini başarıyla geçen öğrencilere, ortaöğretim ile hafızlık beraber yürütülerek hafızlık eğitimi verilmektedir. Aynı zamanda ortaokulu bitirip liseye geçen öğrenciler, isterlerse örgün eğitimlerinin yanında hafızlık eğitimi alabiliyor, isterlerse de Kur'an Kurslarında hafızlıklarını yürütürken bir yandan da liseyi açıktan sınavlarla tamamlayabilmektedirler.

Benlik saygısı

Benlik saygısı en geniş anlamıyla, kişinin kendini tanıması sonucu değerli, gayretli, başarılı ve etkin hissetmesidir. Kişinin gelişim süreci boyunca kendini yargılama ve değerlendirme sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Kişinin kendini değerlendirmesi ve kendi benliğini kabullenmesi sonucunda ortaya çıkan beğenmedir (Özkan, 1994).

Rosenberg benlik saygısını, bireyin kendisine karşı olumlu veya olumsuz yaklaşımı olarak açıklamaktadır. Benlik saygısını yüksek ve düşük benlik saygısı şeklinde iki boyutlu olduğunu ifade eder. Benlik saygısı yüksek olan bireyler, kendilerini değerli ve saygın hissederler, fakat bu kendini üstün görme değildir; düşük benlik saygısına sahip bireyler ise kendilerinden memnun değildir ve kendilerini reddederler (Güloğlu & Kararımk, 2010).

Carl G. Jung "Keşfedilmemiş Benlik" (1999) adlı kitabında şu sözleri aktarmıştır; "kendimizi tanıdıkça, yani kendi ruhumuzu keşfettikçe, içgüdülerimizle karşılaşırız ve onların imgelerle dolu dünyası ruhun içinde uyuklamakta olan ve her şey yolunda gittiği

sürece bizim nadiren fark ettiğimiz güçlere ışık tutar. Bunlar, müthiş bir etkinliğe sahip potansiyel güçlerdir. Bu güçlerin ve bunlarla bağlantılı imgelerin ve düşüncelerin olumlu ve yapıcı bir alana mı yoksa felakete mi yöneltileceği tamamen bilinçli aklın hazırlıklı olmasına ve yaklaşımına bağlıdır”. Benlik saygısı benlik bilincinin olumlu bir sonucudur. Kişinin kendinde varolan potansiyel gücün farkına varması ve kendi ile ilgili pozitif özelliklerini ortaya çıkarması benlik saygısının ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kararımak ve Siviş Çetinkaya'nın yaptığı bir çalışmada benlik saygısının psikolojik sağlamlık ile olan ilişkisi araştırıldığında, benlik saygısı ve denetim odağının bilişsel etkenler olarak duygular üzerinde etkili olduğu aynı zamanda hem olumlu, hem de olumsuz duyguların psikolojik sağlamlığı yordadığı sonucuna varılmıştır (Kararımak & Siviş Çetinkaya, 2011).

Kişinin kendisine yönelik olumsuz inançlarının daha sonra karşılaşılabilecek sosyal durumlarla başa çıkma yeterliliğini de olumsuz etkilediği; rahatsızlık yaşanan sosyal durumla başa çıkmaya yardım edecek düşüncelerin de durdurulduğu; böylece sosyal durumlarda yaşanan başarısızlıkla benliğe ilişkin olumsuz algılamaları sürekli besleyen bir kısır döngünün oluştuğu ve sosyal kaygının artarak devam etmesine neden olduğu ileri sürülmektedir (Gümüş, 2016).

Psikolojik sağlamlık, kişinin olumsuzluklar karşısında uyum görtebilme ve başa çıkabilme becerisidir. Yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu psikolojik sağlamlıkla olumlu özyeterlilik, iyimserlik, iç denetim odağı ve benlik saygısı gibi bireysel özellikler arasındaki ilişkileri gözler önüne sermektedir (Kararımak & Siviş Çetinkaya, 2011).

Benlik saygısının bilişsel, duygusal, zihinsel, toplumsal ve dolaylı olarak da bedensel bir takım öğeleri vardır. Kendini değerli ve saygın hissetme, yeteneklerini, becerilerini ortaya koyabilme, başarıma duygusu ile övünmenin yanında başarısızlığı özümseyebilme, toplumsal çevre içinde kabul görme, sevilen ve sayılan bir birey olma bunların yanında kendi bedensel özelliklerini kabul etme ve bu özelliklerini benimseme, benlik saygısının oluşması ve gelişmesinde önde gelen etkenlerdir (Özkan, 1994).

Benlik saygısının gelişmesinde; başkalarının saygısı, yeterlik ve kendilik yani başkalarının saygısını ve yeterliğini kendi açısından değerlendirmesi önemli faktörlerdendir (Özkan, 1994).

Bilgi toplumunu oluşturacak gençlerin, yarınlara hazırlanmasında eğitim veren kurumlara düşen görev ve sorumluluk büyük bir önem arz etmektedir. Eğitim veren kurumların, "Öğrencilere hangi bilgiyi öğreteceğiz?" sorusundan ziyade "Öğrenciler bilgiyi en sağlıklı nasıl öğrenirler?" sorusuna yanıt araması, öğrencilerin eğitim sırasında ki potansiyellerinin ortaya çıkarılması açısından büyük bir öneme sahiptir (Subaşı, 2000).

Bu çerçevede yapılan araştırmada, hafızlık eğitimi almış bireylerde benlik saygısı nitel bir çalışma ile araştırılmıştır. Hafızlık eğitimi belli bir yaşta yapılmamakla beraber çocukluk döneminde, ergenlik döneminde yada ergenlik sonrasında hatta orta yaşlarda dahi bu eğitim alınabilmektedir. Araştırmada değişik yaş gruplarında bu eğitimi alan ve gerek bu alanda gerekse farklı alanlarda çalışan bireylerin görüşme yöntemiyle, kendi ifadeleriyle benlik saygıları değerlendirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışma, araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin deneyimlerinden ortaya çıkan görüşlerin düzenli olarak incelenebilmesine olanak sağlayan bir teknik olan nitel araştırma türündedir (Ekiz, 2003). Görüşme yapılacak bireylerin; araştırma konusuyla ilgili görüşlerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu araştırma, nitel bir çalışma olup, bu yaklaşıma uygun olan olgubilim (fenomenolojik) desen kullanılmıştır. Bilindiği gibi "Olgubilim (fenomenoloji/phenomenology) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularla günlük yaşantımızda çeşitli biçimlerde karşılaşabiliriz. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamıyla kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için

olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur” (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmamızın örneklemini İstanbul ili içerisinde yaşayan, hafızlığını gündüzlü veya yatılı kurslarda tamamlamış, farklı yaş gruplarında ve öğretim üyesi, öğretim görevlisi, mimar, doktor, öğretmen, psikolog vb. gibi farklı mesleklerde görev yapan 30 birey oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimi yapılırken “amaçlı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi, tamamen nitel araştırma modeli içinde ortaya çıkmıştır. Amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vererek, pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yarar sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 1999). Nitel çalışmalarda örneklem oluşturulurken, önemli olan zengin bilgi sağlayabilecek bireylerden oluşması ve örneklemin büyüklüğün veya küçüklüğü yerine örneklemin çalışma için gerekli olan bilgiyi karşılayıp karşılamamasıdır (Guba & Lincoln , 1982). Yine nitel çalışmalarda örneklem seçilirken daha fazla bilgi sunacak kişilerin seçilmesi gerekmekte ve sayı konusunda esnek olunabilmektedir (Patton, 1990). Dolayısıyla, bu çalışmada örneklem seçimi yapılırken, çalışma için gerekli bilgiyi olabildiğince en geniş miktarda sağlayacak kişiler seçilmeye gayret edilmiştir. Katılımcılarla ilgili demografik özellikler tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	%	Yaş	Sayı	%
Kadın	18	60,0	20-29 Arası	9	30,0
Erkek	12	40,0	30-39 Arası	8	26,6
Toplam	30	100,0	40-49 Arası	6	20,0
			50-59 Arası	5	16,6
			60-69 Arası	2	6,6
			Toplam	30	100,0
Hafızlık Eğitiminin Alındığı Yaş Aralığı				Sayı	%
7-12 Arası				3	10,0
13-15 Arası				8	26,6
16-20 Arası				10	33,3
21- ve sonrası				9	30,0
Toplam				30	100,0

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmamız nitel araştırma türlerinden görüşme tekniğinin bir çeşidi olan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme yaptığımız bireylerde hafızlık eğitimi almış bireylerin benlik saygıları kendi yorumları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler, hafızlık eğitimini tamamlamış farklı meslek gruplarında çalışan 30 birey ile yapılmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılara “Gönüllü katılım formu” (Ek 1) doldurmaları istenmiştir. Görüşme sırasında katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazı kullanılmış ve katılımcıların verdiği cevaplar kaydedilmiştir. Görüşmelerin ses kayıt cihazı ile kaydedilmesinin nedeni, görüşmelerin akıcılığını koruyabilmek ve zengin veri sağlayabilmek için not tutmanın yetersiz olabileceği düşüncesidir. Ayrıca, ses kayıt cihazı ile görüşmeleri kayda almak araştırmada kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur. Araştırmada görüşme mekânı olarak çeşitli yerler kullanılmıştır.

Görüşme soruları hazırlanmadan önce, araştırma konusu ile ilgili alan yazın taraması yapılmış, konuyla ilgili nitel desenli çalışmalardan yararlanılmıştır. Sorular alanında uzmanların tavsiye ve onayları ile hazırlanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı sorular hazırlar, bunları görüşme sırasında katılımcının cevaplarına göre kişinin vereceği cevapları açmasını ve detaylandırmasını sağlamak için sonda sorular da ekleyebilir (Türnüklü, 2000). Sorular doğru ve anlaşılır bir şekilde sorulmaya gayret edilerek görüşme yolu ile toplanan davranışsal, duygusal, geçmiş deneyimler gibi farklı türde veriler anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler, katılımcılarla sohbet havasında sürdürülmeye özen gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcıların rahat bir şekilde soruları cevaplandırılmasına çalışılmıştır. Bunun için sorular uygun ve anlaşılır bir dil ile teker teker sorulmaya özen gösterilmiştir. Tek seferde tek soru sorularak, katılımcılara düşünme ve cevap verme süresi tanınmıştır.

Araştırma için görüşmeye katılan katılımcılar ile bizzat ön görüşme yapılmış ve hepsinden randevu alınmıştır. Görüşme zamanı ve süresi, katılımcıların istek ve ihtiyaçlarına göre ayarlanmıştır. Görüşme esnasında konuların ayrıntılarından

emin olmak için ek sorular yöneltmiştir. Görüşme süreci boyunca nitel araştırmanın yapısı çerçevesinde gönüllülük esas alınmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların ses kayıtları kendi rızaları alınarak gerçekleştirilmiştir. Tamamı çalışan bireyler ile yapılan görüşmeler, bu kişilerin kendi çalışma ofislerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, her bir katılımcı ile 10-20 dk. arası sürmüştür. Yapılan görüşmeler bilgisayar ortamına aktarılmış, araştırmacı tarafından tekrar tekrar dinlenerek yazıya dökülmüştür. Toplamda 65 sayfa yazılı döküm elde edilmiştir. Araştırmacı katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlarda kısıtlama yapmamıştır. Araştırma konusuna ile ilgili mümkün olduğunca ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların konuyla ilgili olarak önemli gördükleri fikirlerini, görüşlerini ve önerilerini dile getirmelerine olanak sağlanmıştır.

Araştırmada, verilerin anlaşılır bir biçimde çözümlenmesi, bulguların yorumlanması için nitel analiz yöntemlerinden “betimsel analiz” yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, dört aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar, betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulması, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasını içermektedir. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulması aşamasında, verilerin hangi temalar altında düzenlenip sunulacağı belirlenir. Son olarak, bulguların yorumlanması aşaması ise; bir önceki aşamada tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması aşamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Nitel verilerin çözümlenmesinde, görüşme formunda yer alan sorulara verilen yanıtlar değerlendirilmek üzere, görüşme yapılan bireyler alfabetik harf ve sayılarla; “K1, K2, K3 ...” şeklinde kodlanmıştır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır

- Hafızlık eğitimi bireyde zihinsel gelişimi olumlu yönde etkilemektedir.
- Mekan, uygulanan yöntem, eğiticinin yaklaşımı gibi faktörlerin, eğitimi alan bireylerin benlik saygılarında olumlu veya olumsuz etkileri vardır.

-
- Hafızlık eğitiminin, sosyalleşme, kendini ifade edebilme gibi durumlara olumlu etkisi vardır.
 - Hafızlık eğitiminin tutum ve davranışlara olumlu etkileri vardır.
 - Hafızlık eğitiminin sosyal hayata olumlu etkileri vardır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, görüşme yapılan, daha önce hafızlık eğitimini tamamlamış ve farklı mesleklere mensup bireylere sorduğumuz sorulara verilen cevaplar yer alacaktır. Görüşme yaptığımız, 12 erkek 18 kadın bireyler arasında, 2 Öğretim Üyesi, 4 Öğretim Görevlisi, 7 Öğretmen, 2 Psikolog, 2 Doktor, 7 Kur'an Kursu Öğreticisi, 2 Vaiz, 1 Mimar, 1 Editör, 1 Muhasebeci, 1 esnaf olmak üzere toplam 30 kişi yer almaktadır.

Sorular arasında meslek, yaş gibi kişisel bilgilerin yanında, hafızlığını kaç yaşında yaptıkları bilgisine de yer verilmiştir. Bilindiği gibi hafızlık eğitimi ezbere dayandığı için, yaş faktörü önemli bir noktadır. Bu sorunun sorulma amacı bireylerin hafızlık eğitimine hazırbulunuşluk halinin yaşla doğru orantılı olmasıdır. Hazırbulunuşluk, bireyin aldığı eğitimi zorlanmadan, yeterli düzeyde öğrenebildiği dönemdir. Kişinin bu eğitime, önce hem zihinsel hem de psikolojik olarak hazırlanması gerekmektedir. Bireyin, farklı bir disipline tabi tutulması, muhatap olduğu öğreticinin talimatlarına uyması, tüm gün ezber yapma gayreti vb. tüm bunlar, zihinsel, bedensel ve psikolojik anlamda hazır bir bireyin yapabileceği çalışmalardır. Çalışmamızın bu bölümünde katılımcılarımızın sorularımıza verdiği cevap ve yorumlara verilmiştir.

Hafızlık Eğitimi Almaya Teşvik Eden Unsurlar

Bir bireyin gelişim süreci içerisinde başlayacağı eğitimde başarılı olması ve bu eğitime adapte olabilmesi açısından, bireyin hazırbulunuşluğu önemli bir faktördür. Sorunun amacı hafızlık eğitimine başlayan görüşmecilerimizin bu eğitime kendi istekleri doğrultusunda mı yoksa çevre baskısı ile mi başladığını, eğitime isteyerek mi yoksa baskı ile mi devam ettiğini öğrenmektir. Zira bu sabır gerektiren zorlu eğitime

bireyin kendi karar vermesi, bu süreci daha rahat ve severek geçirmesine vesile olacak, ayrıca benlik saygısının gelişimine de olumlu bir etki yaratabilecektir.

Çalışma gurubundaki katılımcılara “Sizi Hafızlık eğitimi almaya teşvik eden unsur nedir? Bu eğitimi almaya kendiniz mi karar verdiniz yoksa çevresel faktörler mi buna etkili oldu?” temel sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 2. Hafızlık Eğitimi Almaya Teşvik Eden Unsurlar

Kodlar	N	%	Katılımcı
Kendim	15	39,47	K2, K4, K5, K7, K12, K13, K15, K18, K19, K21, K22, K23, K26, K27
Ailem	6	15,79	K3, K6, K19, K20, K27, K29
Çevresel Faktörler	6	15,79	K4, K5, K12, K14, K16, K23
Hocalarım	5	13,15	K6, K8, K10, K24, K28
Babam	2	5,26	K1, K30
Abim	1	2,63	K11
Kuran Kursları	1	2,63	K9
Kıyafet (baş örtütüsü) Özgürlüğü	1	2,63	K17
Kader	1	2,63	K25

Tablo 2’de hafızlık eğitimi almaya teşvik eden unsurlar analiz edilmiştir. Elde edilen veriler göre kişilerin hafızlık eğitimi almaya kendileri, aileleri, çevresel faktörler ve hocaları vasıtasıyla yönlendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kişilerin % 39,43’ü kendi istekleri ile hafızlık eğitimi almaya başladıklarını aktarmıştır. Bu bağlamda G2’nin soruya ilişkin cevabı şu şekildedir: “Kendim karar verdim. Hatta ailem pek istemiyordu, Anadolu Lisesini kazanmıştım, hafızlık yapmak istediğimi söyleyince de karşı çıkmadılar. Ailede hafızlık yapan kimselerin olması hafız olma isteğim arttırdı”.

Görüşmeye katılan kişilerin % 15,79'u aile ve çevresel faktörlerin ayrı ayrı etkilediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda K20, "*Aile isteği...*" şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı, kendisinin bu isteği olumlu karşıladığını ama sonradan bu durumun kendi psikolojisi açısından aleyhinde sonuçlandığını vurgulamıştır. K14 ise çevresel faktörlerin etkili olduğunu şu şekilde belirtmiştir: "*Çevresel faktörler etkili oldu. Hafızlığımı tamamladığımda 17 yaşındaydım aslında anlayabilecek ve tercih edebilecek bir yaşıydım fakat çevremin baskısı daha ağır bastı.*". Bu cevabının ardından K14, bu aslında kendisinin bu eğitimden ziyade lise eğitimini örgün tamamlayıp; üniversiteye başlamak istediğini fakat çevresinin baskısı ile hafızlık eğitimine başladığı belirtmiş; "*aslında hafızlıktan sonra üniversite okudum fakat, istemediğimden dolayı heralde ki bu eğitim benim için zor geçti*" şeklinde cevap vermiştir.

Hafızlık Eğitiminin Zihinsel Gelişime Katkısı

Kişiliğin ana unsurlarından, aynı zamanda kişiliğin temelini zeminini veya toprağını oluşturan bir kavram da zihinsel yapı; zeka'dır. Bu kavram, algı, anlayış, bellek, öğrenme, tanıma, düşünme, soyutlama, yeni durumlara uyma gibi tüm zihinsel güç ve yeteneklerini anlatan bir kavramdır. (Özyılmaz, 2003) Köknel'de zekayı şöyle tanımlamaktadır: "zeka, kişinin yeni durum, engel ve sorunlar karşısında, deneyimlerinden ve öğrendiklerinden yararlanarak, o an için gerekeni yapması, uyumunu sağlayabilmesi ve yeni çözümler bulabilmesi yeteneğidir" (Köknel, 1982). tüm bu bilgiler ışında benlik gelişimi kapsamında zihinsel gelişim; özellikle çocukluk ve gençlik yıllarında kişiliğin gelişmesi, sağlıklı ilişkiler kurulması ve sürdürülmesi kişinin zihinsel işlevi ile yakından ilgilidir. Bu anlamda gelişim döneminde zihinsel gelişimin benlik bilincinin oluşmasında yardımcı rol oynadığını görmekteyiz.

Çalışma gurubundaki katılımcılara "*Hafızlık eğitiminin zihinsel gelişiminize bir katkısının olduğunu düşünüyor musunuz? Hafızlık eğitiminden sonra aldığınız eğitimde herhangi bir katkısı olmuş mudur?*" temel sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma

gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 3. Hafızlık Eğitiminin Zihinsel Gelişime Katkısı

Kodlar	N	%	Katılımcı
Zihinsel kapasiteyi arttırıyor	17	37,77	K1, K2, K4, K6, K7, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K24, K25, K28, K30
Diğer alanlardaki eğitimleri daha kolay anlamada etkili	12	26,66	K2, K4, K5, K6, K7, K11, K15, K18, K19, K21, K23, K29
Hızlı öğrenmede etkisi var	6	13,33	K2, K4, K6, K11, K15, K26
Pratik düşünebilmeye katkısı var	5	11,11	K6, K9, K11, K14, K22
Muhakeme yetisi kazandırıyor	3	6,66	K3, K4, K27
Bireysel çalışma disiplini edinmede etkili	1	2,22	K4
Başka şeylere katkı penceresinden bakılmamalı	1	2,22	K8

Tablo 3’de hafızlık eğitiminin zihinsel gelişime olan katkısı analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre hafızlığın zihinsel kapasiteyi arttırdığı, diğer alanlardaki eğitimleri daha kolay anlamada etkili olduğu ve hızlı öğrenmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

K4 Mimarlık eğitimindeki başarısından söz ederek, hafızlık eğitiminin diğer alanlardaki eğitimleri daha kolay anlamada etkili olduğu şu şekilde aktarmıştır: *"Hafızlığın zihinsel gelişime ve bireysel çalışma disiplini edinmeye katkısı kesinlikle çok büyük. Aldığım her iki eğitim alanında da sınıf arkadaşlarıma göre bende oluşturduğu farkı hep hissettim. Bir konuyu algılama ve kavrama düzeyim diğer arkadaşlara göre hep daha yüksekti. Sağlam bir lise temel olmamasına rağmen Mimarlık’tan bölüm üçüncüsü olarak mezun oldum.*

Görüşmecimiz bu durumun toplum içerisinde kendisini saygın bir konuma dahil ettiğini de ayrıca belirtiyor."

Mekan, Uygulanan Yöntem, Eğitiminin Yaklaşımına Göre Eğitimin Bireyde Oluşturduğu Pozitif veya Negatif Etkileri

Hafızlık eğitimi, öğrenci merkezli bir eğitimidir. Öğrenme etkin olduğunda, işin çoğunu öğrenci yapar fakat, bu eğitimde öğretici faktörü de göz ardı edilemez. Öğreticinin öğrenciye yaklaşımı eğitim sırasında, öğrenmeye olan isteğin artmasını sağlayabileceği gibi, azalmasına da neden olmaktadır. Ayrıca eğitim psikolojisi açısından düşünüldüğünde; günün büyük bir bölümünü ezber yaparak geçiren öğrencinin ezber yaptığı mekanın, öğrenciyi bunaltmayan, sıkmayan bir alana çevrilmesi eğitimin öğrenci açısından daha elverişli olmasını sağlayacaktır (Cebeci & Ünsal, 2006). Gerçekleştirdiğimiz görüşmemizin bu kısmında, bireylere eğitim esnasında mekan ve uygulanan yöntem sorularak, eğitimi alan öğrenciler gözündeki önemini elde etmeye çalıştık.

Çalışma gurubundaki katılımcılara “*Hafızlık eğitimi sırasında mekan, uygulanan yöntem, eğitimin size olan yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda; bu eğitimin kişiliğinizde pozitif veya negatif nasıl bir etkisi olmuştur?*” temel sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 4. Mekan, Uygulanan Yöntem, Eğitiminin Yaklaşımına Göre Eğitimin Bireyde Oluşturduğu Pozitif veya Negatif Etkileri

Temalar	Kodlar	n	%	Katılımcı
Negatif	Eğitimsiz ve anlayışsız öğreticilerin olumsuz etkileri	12	41,38	K1, K2, K4, K6, K7, K9, K12, K16, K20, K23, K29, K30
	Kurstan ayrılma, soğuma	4	13,79	K2, K9, K12, K29
	Hata yapmaktan korkma hissi	4	13,79	K2, K23, K28, K29
	Çocukluğunu yaşayamama	3	10,34	K1, K16, K30
	Sert tavır, dayak, vs. unutamama	2	6,9	K2, K9

	Çekingen oldum	2	6,9	K2, K30
	Kur'an'dan soğuma	1	3,45	K4
	Kursta eğitim almadığım için şanslıyım	1	3,45	K24
Pozitif	Eğitim bilincinde olan hocaların bireylerde örnek model olması	11	52,38	K3, K5, K8, K10, K11, K15, K17, K18, K26, K27, K28
	Disiplin ve düzen sahibi olma	7	33,33	K5, K7, K11, K15, K21, K22, K27
	Doğru uygulanan eğitim yöntemleri	2	9,52	K11, K21
	Üst sınıfların olumlu yaklaşımları	1	4,76	K14
Nötr	Nötr etki	3	100	K13, K19, K25

Tablo 4’de mekan, uygulanan yöntem ve eğiticinin yaklaşımına göre eğitimin kişilikte oluşturduğu pozitif veya negatif etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre negatif etkilerin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda eğiticilerin büyük katkılarının olduğu görülmektedir. Negatif etkide öğretmenlerin etkisi % 41,38 iken, öğretmenlerin pozitif etkilerinin % 52,38 olduğu görülmektedir. Bu konuda eğitim konusunda yetkin öğretmenlerin ders vermelerine yönelik çalışmaların yapılması önemlidir.

K30 öğretmenin negatif etkilerini " *Yöntem ve eğiticilerin bana olan yaklaşımı çok çok olumsuz yansımıştır. hala üzerimde bir çekingenlik, sinirlilik halleri kendimi rahat hissedememe vb.*" şeklindeki görüşü ile aktarmıştır. Yine öğretmenin negatif etkilerinin olduğunu beyan eden K1 şu ifadeleri kullanmıştır: " *Çok ciddi negatif etkisi oldu her yönden! Eğitim formatı açısından, hoca öğrenci iletişimi açısından son derece kaba, nobran bir zaman dilimiydi, tabi o günün koşullarını 'da dikkate almak lazım ama, ne olursa olsun önümüzde Allah Resul'ü gibi bir örnek varken, bu iskanmamalıydı. Geleneksel yerel, örfi bir takım yanlış metotların hem hocaların hem bizim üzerimizde karabasan gibi durması maalesef üzerimizde negatif etki bırakmıştır, ancak şahsi ve birkaç arkadaşım olarak bu negatif durumu Allah'ın yardımıyla pozitif bir hale getirdik. müspet anlamda kabuğumuzu kırdık, özgüvenimizi kazandık.. Dünya'ya çok farklı pencerelerden bakıp, gardımızı, tavrımızı,*

davranış biçimimizi ona göre aldık, kısaca şerden Rabbim hayır çıkardı diyebilirim kendi adıma...” K26 ise eğitimcisi hakkındaki olumlu görüşlerini şu şekilde aktarmıştır: K26: "Benim hafızlık hocam B.Ö. hanımefendi insan psikolojisinden anlayan, mizaç türlerine hakim bir eğitimciydi, bunun en büyük avantajını dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğum sebebiyle ezber döneminde yaşadığım sorunlarla başa çıkarken ki yaklaşımlarında yaşadım"

Hafızlık Eğitiminin, Tutum-Davranış ve Sosyal Hayata Olan Katkıları

Eğitim, bireyin tutum ve davranışlarında kendi yaşantısı içerisinde kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972). Eğitimin amacı, bireylerin zihinsel gelişimlerini pozitif yönde ilerletmek, öğrencileri hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır. Bireyin “iyi insan” modeli içerisinde olmalarını sağlamak ve bunun için gerekli beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmaktır. Aynı zamanda bilgi seviyesi yüksek kültürlü, sağlıklı bir toplum yetiştirmektir (Çakmak, 2008).

Öğrenme, davranışla ilgilidir. Davranış ise, bireyin yaptığı her türlü hareketi ifade eder. Eğitim veren kurumlar, bireye kazandırılması bakımından şu iki tür davranışla ilgilenir: (1) Öğrenciye, onun daha önce hiç yapmamış olduğu yeni davranışlar kazandırma, (2) öğrencinin daha önceden edinmiş olduğu bir davranışı, yeni bir içerik içinde ve eskisinden biraz değişik bir biçimde yapılmasını sağlama (Seven & Engin, 2008).

Bu bağlamda çalışma gurubundaki katılımcılara “*Hafızlık eğitiminin, tutum ve davranışlarınıza, sosyal hayatınıza yönelik ne tür katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?*” temel sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 5. Hafızlık Eğitiminin, Tutum-Davranış ve Sosyal Hayata Olan Katkıları

Tema	Kodlar	n	%	Katılımcı
Sosyal Hayat	İnsan ilişkilerim gelişti	7	50,0	K3, K7, K11, K12, K17, K8 K26, K28
	Çevrem bana olan yaklaşımları olumlu şekilde değişti, saygı duyulan birisi oldum	4	28,57	K2, K4, K10, K19
	Çevrem benden beklentileri arttı	1	7,14	K2
	Kişilerin bana güven duygusu hissetmelerini sağladı	1	7,14	K2
	Sosyal hayatıma olumlu etkisi oldu	1	7,14	K1
Tutum ve Davranış	Oto kontrol sağlaması	8	25,8	K1, K6, K7, K13, K14, K16, K18, K21
	Sabırlı oldum	6	19,35	K12, K15, K17, K21, K23, K27
	Sorumluluk	5	16,13	K6, K9, K25, K27, K28
	Özgüven kazandım	4	12,9	K11, K12, K17, K19
	Olgunluk	3	9,68	K3, K5, K9
	Güzel ahlaklı olmak	3	9,68	K5, K12, K13
Diğer	Manevi değerlere bağlılık	2	6,45	K5, K9
	Herhangi bir katkısı olmadı	2	50,0	K20, K22
	Olumsuz etkileri oldu	2	50,0	K29, K30

Tablo 5’de hafızlık eğitiminin, tutum-davranış ve sosyal hayata olan katkıları analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre sosyal

hayatta insani ilişkilerini geliştirdiğini söyleyenlerin %50'lik bir çoğunluğu belirlenmiştir. Tutum ve davranış konusunda ise oto kontrol sağlamada hafızlığın olumlu etkisinden bahsedilmiştir.

Hafızlığın insani ilişkilerine olumlu katkısının olduğunu savunan K26, görüşlerini şu şekilde aktarmıştır: *"Zaten sosyal bir insandım. Hafızlık eğitimi aldığım sürede dışardaki sosyal hayattan kopmuş olmama rağmen içerde farklı sosyokültürel alanlardan gelen arkadaşlarla daha da fazla sosyalleştim ve zenginleştim."* Çevresinde saygı duyulan bir kişi haline geldiğini belirten K4, konu ile ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir: *"Hafız olduğum için sosyal hayatta saygı duyulan ve örnek gösterilen birisiyim. Gösterilen bu saygı, insanın sorumluluğunu artırıyor. Dolayısıyla bu saygıya layık tutum ve davranışlar sergilemeye çalışıyorum. Peki bu beklentileri karşılamak için sarf ettiğiniz çaba sizi yoruyor mu? Hayır. Aksine memnun ediyor. Kim insanların gözünde saygı duyulan bir hal içinde olmaktan rahatsızlık duyar ki? Ben de buna layık olmak için gayret sarf ediyorum"*. Hafızlığın otokontrol katkısı konusunda K7 *"Toplu bir yerde sürekli eğitim almak insanlarla uyumlu yaşamayı öğretti. Sosyalleşme adına insanlarla birlikte yaşayabilme becerisi kattı diyebilirim. Hafızlık ise davranışlarımda ister istemez otokontrol etkisi yapmakta. Toplumda saygın bir yer verilmektedir"* şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Hafızlık Eğitimi Sosyalleşme ve Kendini İfade Edebilme Konusunda Sağladığı Katkılar

Aileden sonra en önemli eğitim yuvası, kuşkusuz eğitim kurumlarıdır. Eğitim kurumlarının kapsamına örgün eğitimin verildiği okullar ve kurumlar ile yaygın eğitimin verildiği kurumlar girmektedir. İşte gelişim döneminde bireye eğitim veren bu kurumlar, aile gibi doğal bir kurum olmaktan öte belirli amaçlar gerçekleştirmek üzere meydana getirilmiş sosyal bir teşekküldür. Çocuğun bedeni, zihni ve duygusal yönlerden belli bir olgunluğa ulaşması ailede gerçekleşir. Okul ise, öğretim faaliyetleri içinde yer alan karakter formasyonu ve vatandaşlık eğitimi ile aile eğitiminin bir tamamlayıcısı ve devamı niteliğindedir (Gökçe, 2000). Hafızlık da "eğitim"

sürecinin bir bölümünü kapsamaması nedeniyle, hafızlık eğitiminin, sosyal ve bireysel olgunluk çerçevesinde, yukarıda belirttiğimiz eğitimin kazanımları kapsamında kabul etmek gerekmektedir. Hafızlık eğitiminin yapıldığı yaş ve zamana göre farklılık arz edebilecek olan bu sosyal kazanımların, görüşmeciler gözünde ne düzeyde olduğunu sorularımız ile saptamaya çalıştık.

Çalışma gurubundaki katılımcılara “*Sizce hafızlık eğitimi sosyalleşme, kendini ifade edebilme konusunda bir katkı sağlar mı veya nasıl bir katkı sağlar?*” temelsorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 6. Hafızlık Eğitimi Sosyalleşme ve Kendini İfade Edebilme Konusunda Sağladığı Katkılar

Temalar	Kodlar	n	%	Katılımcı
Sosyalleşme	Sosyalleşmeyi olumsuz etkiler	7	22,58	K2, K24, K25, K27, K28, K29, K30
	Özgüven	6	19,35	K3, K7, K10, K18, K22, K23
	İnsan ilişkilerinde olumlu katkı	6	19,35	K5, K6, K9, K10, K12, K17
	Diğer insanlar hafızlara saygı gösterir	4	12,90	K1, K9, K22, K23
	Etkisi yoktur	3	9,68	K19, K20, K21
	Olumlu katkısı vardır	3	9,68	K11, K14, K26
	Yeni sosyal çevreler oluşabilir	1	3,23	K5
	Yanlış eğitim nedeni ile katkı sağlamaz	1	3,23	K4
Kendini ifade edebilme	Olumlu katkısı vardır	4	25	K10, K11, K14, K23
	Kendini ifade edebilmeyi olumsuz etkiler	3	18,75	K2, K3, K30
	Etkisi yoktur	3	18,75	K19, K20, K29
	Heyecanı yenme	2	12,5	K15, K18
Yanlış eğitim nedeni ile katkı	2	12,5	K4, K28	

sağlamaz			
Kendini ifade edebilmeye olumlu etki	1	6,25	K22
Bazıları kendi egolarını tatmin etmektedir	1	6,25	K1

Tablo 6'da hafızlık eğitimi sosyalleşme ve kendini ifade edebilme konusunda sağladığı katkılar analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre sosyalleşme temasında, sosyalleşmeyi olumsuz etkilemesi % 22,58'lik oranla ilk sırada yer almaktadır. Bu durumu K30 *"Bize uygulandığı şekliyle, olumlu bir katkısı olamadığı gibi, çok şey de götürür"* şeklindeki görüşü ile dile getirmiştir. Sonucun eğitimi alan kişiye ve verilme şekline göre değişeceğini belirten K12, görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir; *"Bu durum kişiye göre değişir. Hafızlık eğitimi aldığı ortama, kursa, yatılı olup olmamasına, hoca-öğrenci ilişkisine göre değişir bence.. Aslında sosyalleşme, kendini ifade edebilme yetisi sadece hafızlık ile değil; aile, çevre, arkadaş ile de ilgilidir. Ama hafızlığın buna katkısı olmuş mudur? Kısmen katkısı olmuştur. Mesela ben yatılı okudum. Normal zamanlarda asla yan yana gelmem dediğim kimseler ile aynı odayı paylaştım. Ders verdiğim hocalarım 3 defa değişti böylece her birine farklı davranmayı kişiye göre muamelede bulunmayı öğrendim. Belki ilk zamanlar hafızlık eğitiminin getirilerini çok anlayamıyorsun fakat zaman geçtikçe, eğitim sırasında öğrendiğin sabrın, azmin, gayretin insan ilişkilerinde ne kadar önemli olduğunu yaşayarak öğreniyorsun"*. Sonrasında ise % 19,35'erlik oranlarla özgüven ve insan ilişkilerindeki olumlu katkısı gelmektedir. Bu bağlamda K10 düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: *"Yüksek sesle bir şey okumak, beraberinde kitle karşısında rahat hareket edebilmeyi, onlarla daha etkili iletişim kurabilmeyi sağlıyor. Özellikle toplum karşısındaki çekingenliğin azalması ve özgüveni büyük bir oranda buna bağlıyorum."*

Kendini ifade edebilme temasında ise kendini ifade edebilmede olumlu katkısının olduğunu savunanların oranı % 25'dir. K14'ün konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir: *"İlk aşamada yoğun eğitim dönemi dolayısıyla olumsuz katkı sağlıyor gözükabilir, günlük hayatının neredeyse her vakti ezber*

yapmak ve dinlettirmek ile geçiyor. Ama ilerleyen zamanda olumlu katkı sağladığı kanaatindeyim."

Hafızlık Eğitimi Öncesi ve Sonrası Yaşanan Değişimler

Eğitim insanın dünya ve kendi varlığı hakkında daha fazla farkındalık oluşturma faaliyetidir. Eğitimin direk öğrencileri ilgilendiren bir faydası da, eğitim sürecinden sonra öğrencide meydana gelen olumlu değişimdir (Sönmez, 2011). Tabii bu değişim öğrencinin aldığı eğitimi özümsemesi ve kabullenmesi bakımından olumlu yönde de sonuçlanabilir, olumsuz şekilde de sonuçlanabilir. Bu anlamda İslami eğitimlerde hafızlık eğitimi bir kırılma noktasıdır. İşte bu kırılma noktası hafızlık yapan bireylerde etkili olmuş mudur? Olduysa ne kadar etkili olmuştur? Bunu anlamak adına, görüşmecilerimize hafızlıktan önce ve hafızlıktan sonra ki "siz" farkını görebiliyor musunuz? Şeklinde sorduk ve bu durumun görüşmecilerimizin gözünde ne kadar etki ettiğini kendi ifadeleri ile oluşturmaya çalıştık.

Çalışma gurubundaki katılımcılara "Hafızlık eğitimi öncesi siz ile hafızlık sonrası siz arasında herhangi bir fark görüyor musunuz? Eğer bir değişim var ise pozitif veya negatif olmak üzere kendinizde ne tür bir değişiklik fark ettiniz?" temelsorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 7. Hafızlık Eğitimi Öncesi ve Sonrası Yaşanan Değişimler

Temalar	Kodlar	n	%	Katılımcı
Pozitif	Manevi değerlere bağlılık	6	15,38	K5, K13, K18, K22, K24, K27
	Olgunluk ve otokontrol	6	15,38	K1, K4, K5, K7, K15, K23
	Sabır	5	12,82	K4, K7, K21, K26, K28
	Olumlu katkıları olmuştur	4	10,26	K3, K9, K14, K16
	Özgüven	3	7,69	K2, K4, K27
	Sorumluluk	3	7,69	K11, K25, K28
	Hoşgörülü olma	2	5,13	K21, K28

	Değişiklik yok	2	5,13	K18, K19
	Azim	2	5,13	K7, K26
	Çevremin olumlu tepkisi	2	5,13	K1, K2
	Aldığım kararlarda etkili	2	5,13	K11, K12
	Motivasyon	1	2,56	K2
	Zihinsel gelişim	1	2,56	K28
	Olumsuz katkı	4	40	K1, K16, K29, K30
Negatif	Eğitimci sebebi ile olumsuz katkılar	2	20	K6, K25
	Değişiklik yok	2	20	K18, K19
	Sosyal hayattan uzak kalma	1	10	K7
	Psikolojiye olumsuz etki	1	10	K20

Tablo 7'de hafızlık eğitimi ve öncesi yaşanan değişiklikler analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre pozitif temalarda % 15,38'lik oranlarla manevi değerlere bağlılık ve olgunluk/otokontrol kodları öne çıkmıştır. Bu bağlamda K3 "*Hafızlık öncesi düz bir yaşantım vardı ama hafızlıktan sonra dünyanın manasını tam anlamıyla kavramaya başladım. Bizim Allah'tan başka sığınacak kimsemiz olmadığını anladım. Bendeki en büyük değişim budur*" şeklinde görüşlerini bildirmiştir. K7 ise görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: "*Kesinlikle fark görüyorum. En önemlisi hayatımda sabrı, azmi ve olgunlaşmamı sağladı. Olumsuz tarafı ise günlük ev işlerinden, basit günlük aktivitelerden, sanatsal ve sportif faaliyetlerden uzak kalıyorsunuz. Sonradan ise adapte süreci kolay olmuyor.*"

Elde edilen verilere göre negatif temalarda ise olumsuz katkılarının olduğunu söyleyenlerin oranı % 40'dır. Bu konuda K29 "*Hafızlığa küçük yaşta başladığım için hafızlık öncesi ben diye bir şey yok sadece çocuktum. Hafızlık bittikten sonra gördüm ki çocukluğum bitmiş ve ben yaşayamamışım*" şeklinde görüşlerini aktarmıştır. Aynı minvalde cevap veren K20 ise; "*Sağlam bir psikoloji bırakmadı*" diyerek eğitimin kendi üzerinde ki olumsuz etkisini belirtmiştir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, küçük yaşta hafızlık yapanların verdiği cevaplarda, çocukluk döneminde bu eğitimi gördüklerinden dolayı iki dönemi de mukayese edebilmenin zor olduğunu beyan etmişlerdir. Bu yönde görüşünü beyan eden K10, şu şekilde cevap vermiştir. "*Bu süreç büyük oranda çocukluk yaşlarına denk geldiğinden dolayı, öncesi ve sonrası şeklinde*

bir değerlendirme tam olarak sağlıklı olmayabilir. Çünkü çocuk yaşta alınan eğitimdeki değişim hafızlıktan ziyade, ergenlik çağına girme ve sona erme dönemi içerisinde gerçekleşen bir değişimdir. Tabii eğitimin kişi üzerinde ki etkileri muhakkak fakat ben çok baskın olduğunu düşünüyorum.”

Gençlere Nasıl Hafızlık Eğitimi Verilmeli Konusunda Görüşler

Eğitimin bizatihi önemi kadar, hangi nitelikte ve nasıl verildiği de önemlidir. Yeni nesillerin daha vasıflı yetiştirilebilmesi için eğitim olgusunu bugünün ve yarının gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerekir (Gökçe, 2000). Bu anlamda eğitim esnasında uygulanan yöntem, teknik ve pedagojik davranış biçimleri eğitimin verimliliğinin değişkenleridir. Sınıf yönetimi, gelişim psikolojisi konusunda hakkında var olan yeterlilik, öğretim ilke ve yöntemleri vb. konudaki farkındalık ve yeterlilik, eğitimin verimli ve üst düzeyde etki edebileceğini gösteren faktörlerdir (Aydın M. Z., 2005). Hafızlık eğitimi her ne kadar bir ibadet, bir sünnet-i seniyye’de olsa, nihayetinde bir eğitim şeklidir. Bu zorlu eğitime muhatap olan öğrencilerin en güzel şekilde faydalanabilmesi yönündeki fikirlerini görüşmecilerimize sorduk ve daha önce bu eğitimi almış olan görüşmecilerimizden eğitimi nasıl en iyi hale getirebiliriz sorusunun cevabını bulmaya çalıştık.

Çalışma gurubundaki katılımcılara *“Hafızlık eğitimi almış bir Hafız olarak; özellikle gençlerin bu eğitim sırasında kişiliklerinin gelişmesi adına nasıl bir eğitim verilmesi konusunda neler önerebilirsiniz?”* temelsorusu yöneltmiştir. Verilen cevaplara ilişkin özel ve önemli görülen kısımlar çalışma gurubunda yer alan kişilerin kendi ifadeleri ile aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 8. Gençlere Nasıl Hafızlık Eğitimi Verilmeli Konusunda Görüşler

Kodlar	n	%	Katılımcı
Sosyal ve kültürel etkinlikler teşvik edilmeli	10	21,28	K1, K2, K3, K7, K10, K11, K12, K13,

Eğitim baskı ile değil sevdirilerek verilmeli	10	21,28	K24, K28 K1, K6, K7, K15, K18, K20, K23, K26, K27, K30
Eğitimciler eğitimden geçmeliler	9	19,15	K1, K4, K5, K11, K12, K16, K25, K27, K29
Hafızlık psikolojisinden anlayan eğitimciler olmalı	7	14,89	K2, K10, K15, K20, K26, K27, K29
Ahlak eğitimi de verilmeli	2	4,25	K1, K21
Günümüz koşullarına uygun sosyal yaşama hazırlanmalı	2	4,25	K1, K23
Yatılı eğitim olmalı	2	4,25	K7, K9
Gündüzlü eğitim olmalı	2	4,25	K9, K10
Teknolojiden uzak olunmalı	1	2,13	K9
Tüm eğitim boyunca aynı hoca ders vermeli	1	2,13	K7
Öğrencilere her konuda destek veren hocalar olmalı	1	2,13	K3

Tablo 8’de gençlere nasıl hafızlık eğitimi verilmeli konusu analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların % 21,18’i Sosyal ve kültürel etkinlikler ile hafızlık eğitiminin teşvik edilmesini, diğer % 21,18’i ise eğitimin baskı ile değil sevdirilerek verilmesinin gerekliliğini savunmuşlardır. Bu bağlamda K3 görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Hafızlık meşakkatli bir süreç; bu süreçte hocasının şefkati, desteği, motivasyon sağlaması en önemli unsur gibi geliyor bana. Sıkıntılı dönemlerinde hocanın olumlu destekleri, olumsuz davranış sergilemekten kaçınması sürecin iyi bir şekilde geçmesini sağlar. Hafızlık yapacak kişi buna istekli olmalı, başlangıç aşamasında aile ve çevresi zorlayıcı değil teşvik edici bir rol oynamalı. Sosyal ve bireysel anlamda gelişimine katkıda bulunacak fiziksel ortam, etkinlikler bu süreçte kendisine sağlanmalı".* K30’un görüşleri ise; *"Hafızlığın kendisi, büyük bir nimettir, rahmettir ve inayettir. Ancak bunu alırken öğrenciler zihnen buna hazırlanmalı, ikna edilmeli, severek yapmaları sağlanmalıdır. Hafızlık yaptırıyorum diye onların hayatı zindan edilmemelidir. Severek yapmanın ve*

yaptırmanın yolları vardır ve çoktur. Onlar bulunmalıdır" şeklindedir. Yine bu konuda görüşünü beyan eden ve bir eğitimci olan K2 soruyu şöyle cevaplandırmıştır: "Hafızlık eğitimi zor bir süreç. Yapan için de yaptıran için de. İki tarafın da psikolojisinin düşünülmesi gerek. Hafızlık psikolojisinden anlayan ve en önemlisi de kendi psikolojisi sağlam insanların bu işte bulunmalarını sağlamak belki atılacak en önemli adım. Hafızlık süresince kişinin yaşına göre farklı aktivitelere yönelmesinin teşvik edilmesi, toplumdaki soyutlanmadan bu sürecin devam etmesi, belli aralıklarla sosyal faaliyetlerin yapılması gerek. Hafızlık yapan kişinin neden bunu yaptığının izahını kendisine çok net bir şekilde yapabilmesi gerekir. Aksi halde yapılan hafızlık kuru bir ezberden öteye geçmez. Eğitim sırasında bu bilincin oluşturulmasına yönelik içerikler geliştirilmesini önemsiyorum. Şu an MEB Diyanet iş birliği ile hafızlık yaptıran okullar var. Bunun güzel bir adım olduğuna inanıyorum."

Sonuç Tartışma Ve Öneriler

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, hafızlık eğitimi almış ve farklı meslek gruplarında görev yapan bireylerin söz konusu eğitim sürecindeki ve eğitimi tamamladıktan sonraki döneme dair görüşleri ve benlik saygıları belli temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Görüşmelerimizde çalışma grubunda; hafızlığa başlamaya teşvik eden unsurlar, hafızlığın zihinsel gelişime katkısı, hafızlık eğitimi sırasında mekan, uygulanan yöntem, eğiticinin yaklaşım tarzı gibi etkenler göz önünde bulundurulduğunda eğitimin bireyde pozitif-negatif yansımaları, eğitimin tutum ve davranışlardaki yansımaları araştırılmış, her soruya verilen cevaplar alt başlıklara ayrılmıştır.

Araştırmamızın ilk araştırma sorusu olan "Hafızlık eğitimi bireyde zihinsel gelişimi olumlu yönde etkilemektedir"; araştırma sonucunda desteklenmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşme sonucunda katılımcıların tamamı zihinsel kapasiteyi artırdığını ifade etmişlerdir. Bu konuda, literatür incelendiğinde bu çalışmada elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğu görülmüştür. Bu anlamda "Hafızlık ve Beyin" isimli çalışmada, yapılan araştırmanın sonucuna göre; hafızlık

eğitimini tamamlayanlar ile tamamlamayanlar birlikte değerlendirildiğinde, eğitimini tamamlayan öğrencilerde diğerlerine göre görsel hafıza, dikkat, muhakeme yeteneği gibi beynin birçok kognitif (bilişsel) becerilerinin anlamlılık olmasa da yükselmiş olduğu, stres altında karar verme becerilerinde ise anlamlı olarak yükselmiş olduğu tespit edilmiştir (Kutlu, Kacı, Mentese, Alpay, & Ozan, 2019). Ancak yapmış olduğumuz çalışmamızda, yapılan diğer çalışmadan farklı olarak, hafızlık eğitiminin zihinsel gelişime katkısı nitel olarak incelenmiştir. Her iki çalışmaya bakıldığında, çalışmaların belirtilen hipotezi destekleyen sonuçlara ulaştığı görölmektedir.

Araştırmanın ikici araştırma sorusu olan “Mekan, uygulanan yöntem, eğiticinin yaklaşımı gibi faktörlerin, eğitimi alan bireylerin benlik saygılarında olumlu veya olumsuz etkileri vardır” hipotezi, araştırma sonucunda desteklenmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmede verilen cevaplara göre, belirtilen faktörlerin, katılımcıların benlik saygısında olumlu ve olumsuz etkilerinin var olduğu görölmüştür. Katılımcıların, mekan ve yöntem yetersizliğinin hem eğitimi hem de eğitim alan bireyi olumsuz yönde etkilediğini; aynı zamanda öğreticinin öğrenciye yaklaşımının yanlış-hatalı olduğu durumlarda, bireyin öz saygısına olumsuz etki ettiğini belirten görüşleri mevcuttur. Bu konuda, literatür incelendiğinde bu araştırmada elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğu görölmüştür. Konu ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında; “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları” isimli çalışmada Cebeci ve Ünsal (2006); günümüzde hafızlık eğitiminin amacı ve işlevi nedir? Hafızlık yaptıran kursların program ve yöntemleri uygun mudur? Hafızlık eğitiminin diğer problemleri nelerdir gibi sorulara cevap aranması adına yaptığı alan araştırmasında; eğitimi alacak kişinin yanında, eğitimin verildiği mekan, öğretici, yöntem vs. gibi durumlara da eğitimin verimliliği ve gelişim dönemlerinde olan bireylerin bu eğitim esnasındaki motivasyonu açısından önem arz eden durumlardan biri olduğunu belirtmiş ve hafızlık eğitiminde uygulanmakta olan program ve yöntemlerin yeterli olmadığı, en azından geliştirilme ihtiyacı içerisinde olduğu tespitinde bulunmuştur. Konu ile alakalı iki çalışmada da benzer sonuçların elde edildiği görölmektedir.

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusu “Hafızlık eğitiminin, sosyalleşme, kendini ifade edebilme gibi durumlara olumlu etkisi vardır” ve dördüncü hipotezi “Hafızlık eğitiminin sosyal hayata olumlu etkileri vardır” hipotezleri araştırma sonucunda desteklenmemektedir. Görüşme esnasında konu ile ilgili sorduğumuz sorularda katılımcılar; eğitimin zor bir süreç olması, özellikle son dönemlerinde tüm günün ezber yapmak ile geçtiği ve eğitim esnasında bu tempoya ara verip sosyalleşme adına bir faaliyet yapılmadığından dolayı sosyal hayattan uzak kaldıklarını ve eğitim sonunda adaptasyon sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine katılımcıların çoğunluğu eğitimin kendini ifade edebilme yetisini geliştirmediğini yani bir katkısının olmadığını belirtmişlerdir. Konu ile ilgili literatüre bakıldığında; “Hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumlarının din eğitimi açısından değerlendirilmesi” adlı doktora tezi çalışmasında Algur (2018); hafızlık eğitiminin tarihsel süreçteki konumu ve bu eğitim sürecini etkileyen unsurların ele alındığı, nicel ve nitel verilerin bir arada değerlendirildiği karma yöntem kullanmıştır. Çalışmanın nitel kısmında konu ile alakalı şu sonuca ulaşmıştır. Hafızlık eğitimi alan bireyler, söz konusu eğitimin çok yoğun bir mesai gerektirdiği için farklı etkinliklere çok fazla zaman kalmadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, stres atmak ve zihinlerini dinlendirmek için farklı sosyal ve sportif etkinliklerin olması gerektiği de vurgulanmıştır (Algur, 2018). Her iki çalışmada da belirtilen hipotez ile ilgili benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmamızın beşinci araştırma sorusu olan, “Hafızlık eğitiminin tutum ve davranışlara olumlu etkileri vardır” hipotezi araştırmamızca desteklenmektedir. Katılımcılara konu ile ilgili sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplar neticesinde, tutum ve davranışlara, özgüven, sorumluluk, disiplin sahibi olma, sabır, güzel ahlak gibi olumlu katkılarının olduğu görülmektedir. Bu durumda şunu da belirtmek gerekir ki katılımcıların verdiği cevapların analiz sonuçlarında; küçük yaşlarda eğitimi alan bireylerin büyük yaşta alanlara oranla tutum ve davranışlarında daha fazla etkilerinin olduğu görülmüştür.

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin neticesinde şu sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir;

Eğitime başlamada isteklilik faktörü

İlk olarak görüşme yapılan bireylerin hafızlık eğitime başlama nedenlerine bakıldığında, hafızlarımızın eğitime başlamada kendilerinin mi karar verdiğini yoksa çevresel faktörlerin mi buna etkili olduğu sorulduğunda; alınan cevaplara göre katılımcıların 15'i hafızlık eğitimi almaya kendilerinin karar verdiğini beyan ederken, diğer 15'inde bu eğitime karar vermede aile, hoca, başörtüsü özgürlüğünün kısıtlanması gibi çevresel faktörlerin etkili olduğu ve dışardan bir unsurun etkisi ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında tamamen kendi istek ve arzusu ile başladığını ifade eden katılımcılarımız olmuştur. Çalışmada sunulan hipotezlerden bazılarında katılımcıların hafızlığa başlama nedenlerinin etkin olduğu görülmüştür. Eğitime kendi isteği ile başlayanların olumlu etkilerinin, çevresel faktörlerin etkisi ile başlayan bireylere göre daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Öğretici faktörü

Eğitimi veren öğreticinin eğitim esnasında sergilediği tavrın kişilerin benlik saygılarına o dönem içerisinde doğrudan etki ettiği görülmektedir. Öğreticinin olumsuz tavrı neticesinde, katılımcıların cevaplarına göre kişilerde çekingenlik, asosyallik, güvensizlik gibi olumsuz etkilerinin olduğu görülürken, öğreticinin olumlu tavrı neticesinde, saygınlık, güven duygusu, motivasyon gibi olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür.

Mekan ve Yöntem Faktörü

Eğitimin verildiği mekanın ve yöntemin yetersizliğinin, eğitimi yatılı kurslarda alan bireylerde, gündüzlü kurslarda alan bireylere göre, sosyal hayata adapte olamama, kendini ifade edebilme güçlüğü yaşama, sosyalleşememe gibi olumsuz yönlerinin daha baskın olduğu görülmüştür.

Öneriler

Elde edilen bu sonuçlardan hareketle, hafızlık öğrencilerinin benlik saygısı gelişimi adına, gerek hafızlık eğitimi veren

kurum ve eğitimcilere, gerekse bu eğitimi alan bireyler ve onların ailelerine aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Hafızlık eğitimi alacak bireyin, eğitime hazır olup olmadığı iyi gözlemlenmelidir. Farkındalık bilincinin yaşla birlikte artması, literatürde çokça bahsedilen bilinçli hafızlığın ancak büyük yaşlarda alınmasına imkân vermektedir (Algur, 2018). Katılımcılar arasında bu konuya dikkat çeken yorumlara baktığımızda, hafızlık eğitiminin en verimli olduğu yaş tespit edilmeli ve hafızlık eğitiminin o yaş döneminden itibaren verilmesi gerektiği kanaati mevcuttur. Bunun yanında hafızlık eğitimine başlayacak olan bireylere hafızlığın amaç ve hedefleri anlatılarak rehberlik hizmetinin verilmesi öğrencilerin eğitimi almaya hazır olarak başlamasını sağlayacaktır.

Yapılan araştırmada katılımcılardan alınan cevaplar analiz edildiğinde, öğretmenlerin öğrencilere eğitim sırasındaki yaklaşımının iyileştirilmesi adına öğretmenlere, pedagojik eğitimin verilmesi hususunun önemi ortaya çıkmaktadır. Yine yapılan görüşmelerde katılımcıların önerilerinde, hafızlık eğitimi veren hocanın, problemlerin çözümünde yapıcı bir rol üstlenen, öğrenciye doğru rehberlik edebilen, çözüm odaklı, empati yapabilen, sınıf yönetimi ve eğitim metodu konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olan, özverili ve fedakâr olması gibi özelliklerin gerekliliğinden de bahsedilmiştir.

Hafızlık eğitimi verilen kurslarda rehberlik faaliyetlerinin aktif bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Bu kapsamda Kur'an kursu öğretmenleri, veliler ve öğrencilere bilimsel destek verilmelidir.

Özellikle farklı kültürlere sahip öğrencilerin bir arada bulunduğu yurt ortamlarında, öğrencilere farklılıklara saygı duyma ve birlikte yaşama ahlakı iyi bir şekilde anlatılmalı ve verimli bir seviyede uygulanmalıdır. Kurs ya da kurum yönetiminin öğrencinin tutum ve davranışını şekillendirici değil; yönlendirici bir üslup takınması gerekmektedir. Ayrıca, Hafızlık eğitimi verilen kurslarda kaygı verici unsurların en aza indirgenmesi, motive edici unsurların mümkün olan en üst seviyeye çıkarılması söz konusu eğitimin verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir.

Öğrencinin eğitim sırasında muhatap olduğu yöntem ve öğreticinin yeterliliğinin yanında, eğitim gördüğü mekanın da, öğrencinin yaş ve olgunluk düzeylerine göre yeterli hale getirilmesi gerekmektedir (Cebeci & Ünsal, 2006). Teknolojik anlamda her gün gelişen ve ilerleyen bir dünyada, bu eğitiminde bu gelişimlere ayak uydurabilmesi gerekmektedir. Yine katılımcıların üzerinde durduğu bir noktada, zor bir süreç olan hafızlık eğitiminin oluşturabileceği stres halinin önlenmesine yardımcı olacak, öğrenciyi zihinsel ve bedensel olarak rahatlatacak ve öğrencinin psiko-motor gelişimlerini sağlayacak, sanatsal ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği alanların oluşturulması gerektiğidir. Bu alanların oluşturulması öğrencinin zihinsel gelişiminin yanında fiziksel ve ruhsal anlamda da doyuma ulaşmasına vesile olacaktır. Ayrıca eğitim sırasında kültür gezileri, konferanslar, seminerler, tiyatro vb. faaliyetler bireyin sosyalleşmesi, kendini iyi ifade edebilmesi ve eğitim sonrasında sosyal hayata kolay adapte olması adına fayda sağlayacaktır (Algur, 2018).

Hafızlık eğitimi ile ilgili gelecekte yapılacak araştırmalarda, bu araştırma genişletilerek daha büyük bir örneklem grubu ile çalışılabilir. Nitel araştırmalar, doğası gereği genellenemediği için bu araştırmanın sonuçlarını da genellemek mümkün olmamaktadır. İleride nicel bir araştırma yapılarak araştırmanın sonuçları daha genellenebilir bir hale getirilebilir. Yine gelecek çalışmalarda hafızlık yapan bireylerden bir grup belirlenip, hafızlık öncesi ve hafızlık sonrası şeklinde uzun soluklu ve derinlemesine bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Algur, H. (2018). Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye'de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma). Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 67-105.
- Algur, H. (2018). Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi) Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

- Aydın, M. Z. (2005). *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cebeci, S., & Ünsal, B. (2006). Hafızlık Eğitimi ve Sorunları. *Değerler Eğitimi Dergisi*(11), 27-52.
- Çağrıncı, M. (2002). *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çakır, M., & Horoz, Y. (2018). Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 118-140.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33-41.
- Çimen, A. E. (2007). “Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmalarıyla İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlatılmasında Bir Metot Denemesi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 91-166
- Dağ, Ö. (2006). *Hz. Peygamber Zamanında Kur'an'ın Ezberlenmesi ve Hafız Sahabiler*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- Fırat, Y. (2007). *Kur'an Eğitimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 560-566.
- Gökçe, E. (2000). İlköğretimde okul aile işbirliğinin geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 204-209.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. (1982). Epistemological And Methodological Bases. *Educational Technology Research and Development*, 233-252.

-
- Gümüş, A. E. (2016). Sosyal Kaygının Benlik Saygısına ve İşlevsel Olmayan Tutumlara Göre Yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 63-73.
- Kararımak, Ö., & Siviş Çetinkaya, R. (2011). Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 30-43
- Kaya, M. (1997). Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 193-204.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa: kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köksal, M. A. (1989). *İslam Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Kurt, Y. (2012). Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 229-251.
- Kutlu, N., Kacır, T., Menteşe, B., Alpay, Ş., & Ozan, E. (2019). Hafızlık ve Beyin. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 355-364.
- Menekşe, Ö. (2009). Satırlardan Sadırlara... Hafızlık. *Diyanet Aylık Dergi*, 22.
- Özbek, Ö. (2015). Dünyada Hafızlık Yöntem ve Örnekleri. *Bilimname Dergisi*, 183-209.
- Özkan, İ. (1994). Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler. *Düşünen Adam*, 4-9.
- Özyılmaz, Ö. (2003). *Çocukluk Ve Gençlik Çağında İslami Eğitim Ve Psikolojik Temelleri*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Pakdil, R. (2016). *Talim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park. London: Sage Publications.
- Seven, M. A., & Engin, A. O. (2008). Öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 189-212.

Subaşı, G. (2000). Verimli Ders Çalışma Alışkanlıkları Eğitiminin Akademik Başarı, Akademik Benlik Kavramı ve Çalışma Alışkanlıklarına Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 25-117.

Sönmez, V. (2011). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Topaloğlu, B. (1997). *Hafız (Cilt 15)*. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 543-559.

Yıdırım, A., & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

İnternet Kaynakları :

DOGM, MEB. (2018, Mart). Miili Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İle Birlikte Hafızlık Projesi Uygulama Usül ve Esasları. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü: <http://dogm.m>

meb.gov.tr/pdf/Orgun_Egitimle_Birlikte_Hafizlik.pdf adresinden alındı

Diyanet Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Hafızlık Eğitim Programı*, 2010. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/.pdf> adresinden alındı.